

УДК: 377.013.42 – 053.6 (477)

Надія Глушко,
кандидат педагогічних наук
nadiavasulivna@ukr.net
ORCID ID: 0000-0002-9905-3983

Nadiia Hlushko,
PhD in Pedagogy

Микола Супрун,
доктор педагогічних наук, професор
suprun62@ukr.net
ORCID ID: 0000-0002-4198-9527

Nicholas Suprun,
doctor of pedagogical sciences, professor

Приватний вищий навчальний заклад
«Міжнародний науково-технічний
університет імені академіка Юрія
Бугая»
Магнітогорський провулок 3, м. Київ,
02000, Україна

Private higher educational institution
academician
Y. Bugay international scientific and
technical university
3, Magnitogorsk Lane, Kyiv,
02000, Ukraine

Національний педагогічний
університет ім. М.П. Драгоманова
вул. Пирогова, 9, Київ,
01601, Україна

MP Dragomanov
National Pedagogical University
9, Pyrohova St., Kyiv,
01601, Ukraine

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПІДГОТОВКИ ПЕДАГОГІВ ДО РЕАБІЛІТАЦІЙНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ ІЗ ДЕЗАДАПТОВАНИМИ ПІДЛІТКАМИ У НАВЧАЛЬНИХ
ЗАКЛАДАХ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ**

**ACTUAL ISSUES OF TRAINING OF PEDAGOGUES TO REHABILITATION
ACTIVITIES WITH ADAPTED ADVENTURES**

Анотація. Акцентується увага на кризових умовах сьогодення, що спонукають до пошуку шляхів вирішення гострої комплексної соціальної проблеми – дезадаптації старших підлітків у контексті їхньої соціалізації.

Здійснено аналіз психологічних, соціально-педагогічних наукових джерел, щодо змісту підготовки педагогічних працівників до реабілітаційної діяльності з дезадаптованими старшими підлітками.

Визначено мету та основні завдання підготовки педагогів до реабілітаційної діяльності у професійних ліцеях. Розглянуто принципи, зміст та форми підготовки педагогічних працівників до здійснення соціальної реабілітації дезадаптованих старших підлітків допрофесійних груп професійних.

Обґрунтовано умови підготовки педагогів до реабілітаційної діяльності: поєднання теоретичної і практичної підготовки до даного виду діяльності, сприяння формуванню професійних і особистісних якостей педагогів, які відображають рівень знань вікових особливостей старших підлітків, причин, проявів та наслідків дезадаптації, основ соціальної реабілітації та наявності вмінь і навиків її здійснення.

Зазначено, що при підготовці педагогів до соціальної реабілітації дезадаптованих старших підлітків використовуються як групові форми роботи (науково-методичні семінари, засідання клубів педагогічної майстерності, засідання круглого столу, конференції, тренінги,

ділові ігри тощо), так і індивідуальні форми роботи (проведення консультацій, бесіди, елементи самоосвіти).

Охарактеризовані групові форми роботи: науково-методичні та науково-практичні семінари, семінари-тренінги, засідання круглого столу, тиждень педагогічної майстерності тощо. Приділено увагу організації взаємодії педагогів з різними службами, які покликані вирішувати проблеми дітей та підлітків (кримінальна поліція у справах дітей, лікарі, фахівці соціальних служб, ЗВО та інші).

Розкрито питання надання допомоги старшим підліткам в отриманні базової середньої та допрофесійної освіти та подоланні наслідків дезадаптації. Приділено увагу особливостям організації індивідуальної роботи з соціальними педагогами та соціальними психологами.

***Ключові слова:** соціальна реабілітація; підготовка педагогів до реабілітаційної діяльності; центри професійної та соціальної реабілітації дезадаптованих підлітків при професійних ліцеях.*

Abstract. Emphasis is placed on crisis conditions that encourage the search for solutions to an acute complex social problem - the misadaptation of older adolescents in the context of their socialization.

An analysis is made of psychological, social and pedagogical scientific sources concerning the content of teachers' training in rehabilitation activities with the older adolescents who have been de-adapted.

The goals and main tasks of preparing teachers for rehabilitation activities in vocational lycées have been defined. The principles, content and forms of teachers' preparation for social rehabilitation of the older teenagers of the pre-professional groups of professional schools are considered.

Conditions of teachers' preparation for rehabilitation activity are grounded: combination of theoretical and practical preparation for the given type of activity, assistance in formation of professional and personal qualities of teachers which reflect the level of knowledge of age peculiarities of older teenagers, causes, manifestations and consequences of the disintegration, basics of social rehabilitation and availability of skills and abilities for its realization.

It was noted that in preparing teachers for the social rehabilitation of desadapted older adolescents, both group forms of work (scientific and methodological seminars, meetings of pedagogical skill clubs, round tables, conferences, training sessions and business games) and individual forms of work (consultations, talks and self-education elements) are used.

Group forms of work are described: scientific and methodological and scientific-practical seminars, training seminars, round table meetings, weeks of pedagogical skills, etc. The attention is given to the organization of interaction of teachers with various services which are called upon to solve problems of children and teenagers (criminal police on affairs of children, doctors, experts of social services, ЗВО and others).

The issues of assistance to older adolescents in obtaining basic secondary and pre-tertiary education and overcoming the consequences of maladaptation have been covered. Attention has been paid to the peculiarities of organizing individual work with social teachers and social psychologists.

***Keywords:** social rehabilitation; training teachers to rehabilitation activities; centers for vocational and social rehabilitation of maladjusted adolescents with professional college.*

Актуальність дослідження. Реалії сьогодення спонукають до розробки

шляхів вирішення гострої соціальної проблеми – дезадаптації старших підлітків, які внаслідок складних соціальних та особистісних проблем не в змозі адаптуватися до соціального середовища сім'ї та школи, залишають школу, бродяжать. Допомогти даним підліткам здобути базову середню та допрофесійну освіту і не стати на шлях злочинності, можливо шляхом їх соціальної реабілітації у професійних ліцеях. Проте, значна частина педагогів професійних ліцеїв не готові до реабілітаційної діяльності і потребують додаткової теоретичної і практичної підготовки.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Проблеми дезадаптації дітей та підлітків розглядались в дослідженнях Л. Дзюбко, Л. Закутської, Н. Максимоваової, Л. Міщик, О. Новикова, І. Сабазнадзе, О. Фурмана та інших. Реабілітаційну діяльність з підлітками вивчали Б. Алмазов, С. Белічева, М. Вайзман, В. Вульф, А. Гордєєва, В. Доній, І. Зверєва, А. Капська, Л. Коваль, Т. Лях, А. Наточій, В. Нечипоренко, І. Пінчук, Р. Овчарова, С. Толстоухова, С. Хлебик, М. Чайковський та ін. Аналізуючи питання підготовки педагогів до реабілітаційної діяльності слід зазначити, що певні аспекти даної проблеми були висвітлені І. Зверєвою, С. Коношенко, Г. Лактіоною, А. Міщенко, Л. Пундик, Р. Овчаровою. Формування готовності педагогів до реабілітаційної роботи з соціально дезадаптованими підлітками висвітлено в дисертаційному дослідженні С. Коношенко, проте особливості підготовки педагогів до здійснення соціальної реабілітації дезадаптованих старших підлітків у професійних ліцеях потребують подальшого вивчення.

Мета статті. Мета нашого наукового пошуку – розглянути зміст та форми підготовки педагогічних працівників до здійснення соціальної реабілітації дезадаптованих старших підлітків у професійних ліцеях.

Методи дослідження. При дослідженні актуальних питань підготовки педагогічних працівників до реабілітаційної діяльності у професійних ліцеях здійснено аналіз психологічних, соціально-педагогічних наукових джерел щодо

підготовки педагогічних працівників до реабілітаційної діяльності з дезадаптованими старшими підлітками. Для проведення діагностичного дослідження підготовки педагогів до даного виду діяльності у професійних ліцеях використано емпіричні методи дослідження: анкетування, опитування (бесіди, інтерв'ю), педагогічний моніторинг.

Результати дослідження. Розглядаючи актуальні проблеми підготовки педагогів до здійснення соціальної реабілітації дезадаптованих старших підлітків у професійних ліцеях, звернемо увагу на характерні особливості даних підлітків: хронічна неуспішність у школі, опір педагогічному впливу вчителів та батьків, негативне ставлення до навчання, відчуження від сім'ї та школи, порушення емоційно-мотиваційної спрямованості, конфліктність у стосунках з ровесниками та педагогами, відсутність комунікативної культури, асоціальні вияви – все це унеможлиблює виконання ними ролі учнів, а тому старші підлітки залишають школу, не здобувши навіть базової середньої освіти.

Вирішення проблеми дезадаптації старших підлітків можливе шляхом їх соціальної реабілітації в професійних ліцеях, що передбачає здійснення комплексу педагогічних, соціальних, психологічних та медичних заходів, які сприяють відновленню порушених соціальних зв'язків і відносин старших підлітків зі шкільним та сімейним середовищем, приведення їх індивідуальної та колективної поведінки у відповідність із загальновизнаними суспільними правилами і нормами, формуванню особистісних якостей підлітків, які сприяють їх активній життєвій позиції та інтеграції в суспільство.

До участі у процесі соціальної реабілітації дезадаптованих старших підлітків залучаються педагоги, майстри виробничого навчання, психологи, соціальний педагог. Враховуючи те, що реабілітаційна діяльність – це більш складний вид діяльності, тому з дезадаптованими старшими підлітками працюють досвідчені педагоги, які мають високий кваліфікаційний рівень. Проте, значна частина педагогів професійних ліцеїв не готові до реабілітаційної

діяльності і потребують додаткової теоретичної і практичної підготовки у поглибленні знань про підліткову дезадаптацію та соціальну реабілітацію, у формуванні практичних вмінь і навичок її здійснення, у формуванні позитивної мотивації до роботи з даною категорією підлітків.

Слід зазначити, що педагоги професійних ліцеїв мають певний досвід роботи зі старшими підлітками, які мають досить невисокий рівень знань з навчальних дисциплін, оскільки саме такі підлітки є учнями професійних ліцеїв. Проте, реабілітаційна діяльність передбачає роботу з підлітками, які мають не лише низькі навчальні досягнення, а й пережили складні життєві ситуації, проживають в неблагонадійних сім'ях, мають проблеми в спілкуванні з ровесниками та педагогами, характерними особливостями їх поведінки є хамство, зневіра в своєму успішному майбутньому, озлобленість, а інколи й агресія.

За результатами анкетування, бесід, проведених з педагогами професійних ліцеїв, 11% педагогів взагалі не бажають працювати з даною категорією підлітків, що свідчить про вкрай негативне ставлення до них; 35% вважають їх звичайними дітьми, що лише потребують особливого підходу, любові і поваги, що і є умовою порозуміння з ними; значна частина педагогів (54%) вказала на значні труднощі при роботі з дезадаптованими старшими підлітками, це і проблеми в спілкуванні, високий рівень їх конфліктності, труднощі в проведенні уроків і залученні підлітків до навчальної діяльності, в налагодженні продуктивної співпраці з батьками, в організації спільної діяльності всіх служб, які працюють з підлітками. Педагоги вказали, що мають потребу в певних теоретичних знаннях і практичних вміннях з основ реабілітаційної діяльності, особливо це стосувалося майстрів виробничого навчання, оскільки вони, у більшості випадків, не мають педагогічної освіти.

Враховуючи вищезазначене, програма підготовки педагогічних працівників до здійснення соціальної реабілітації дезадаптованих старших

підлітків передбачає організацію цілеспрямованої роботи з педагогічним колективом, яка включає оволодіння педагогами теорією та методикою соціальної реабілітації дезадаптованих старших підлітків, формування позитивної мотивації до здійснення даного виду діяльності, активізації особистісних гуманістичних якостей педагогів.

Мета підготовки педагогів до здійснення соціальної реабілітації дезадаптованих підлітків – сформувати у педагогів систему особистісних і професійних якостей, які сприятимуть успішному здійсненню соціальної реабілітації дезадаптованих старших підлітків в умовах професійних ліцеїв.

Відповідно до мети основними завданнями підготовки педагогів до реабілітаційної діяльності є:

1. Ознайомити педагогів з особливостями дезадаптованих старших підлітків та цілями, змістом, методами їх соціальної реабілітації.
2. Сприяти розвитку у педагогів практичних умінь і навичок здійснення соціальної реабілітації дезадаптованих старших підлітків в умовах професійних ліцеїв.
3. Сприяти формуванню у педагогів позитивної мотивації до даного виду діяльності.

Успішна реалізація даних завдань передбачає формування позитивної мотивації педагогів до роботи з дезадаптованими старшими підлітками, єдність теоретичної і практичної підготовки до даного виду діяльності, сформованість ділових і особистісних якостей педагогів та наявності вмінь і навичок для її здійснення.

Як правило, мотивація педагогів до реабілітаційної діяльності досить складна і неоднозначна. Безумовно, для молодих педагогів переважають мотиви професійної самореалізації та самоствердження (Коношенко, 2010:342), для педагогів з великим досвідом роботи – мотиви участі у важливій державній справі, особистої зацікавленості в позитивних результатах своєї праці, проте

самий важливий із них – це глибока переконаність в необхідності даного виду діяльності, як прояву гуманного ставлення до підлітків, бажання допомогти їм як професіонал, як громадянин, як людина (Глушко, 2010:343).

Досить важливою складовою підготовки педагогів до реабілітаційної діяльності є їх емоційно-вольовий стан. Лише педагоги, які переконані в позитивних результатах соціальної реабілітації, розуміють всі труднощі даного виду діяльності і наполегливо прагнуть до успіху, цінують і поважають особистість підлітків, відкриті до спілкування з ними, доброзичливі, рішучі зможуть допомогти дезадаптованим підліткам у вирішенні їх проблем.

Розпочинаючи реабілітаційну діяльність, педагоги мають зрозуміти, що основними принципами їх роботи мають стати:

- прийняття старших підлітків, позитивне ставлення до них, їх індивідуальності, незалежно від їх поведінки;
- недопустимість насильницьких форм, методів і засобів навчання, виховання та реабілітації;
- організація спільної діяльності з усіма дорослими, що беруть участь у реабілітації дезадаптованих старших підлітків (медичні працівники, соціальні працівники, вчителі, батьки та ін.);
- емоційного прийняття підлітків такими, якими вони є;
- звернення не тільки до інтелектуальної сфери, а й до сфери особистості;
- повага до підлітків, віра в їх здібності;
- розвиток довірливих відносин між педагогом і учнями;
- особистісна зацікавленість у створенні комфортного реабілітаційного середовища;
- здійснення індивідуального стилю спілкування (Скребець, 2009:52).

Слід зазначити, що здійснення соціальної реабілітації дезадаптованих підлітків неможливе без системи відповідних професійних знань, організаторських, комунікативних умінь і навичок у педагогів. В процесі

проведення реабілітаційної діяльності особливої значущості набувають комунікативні вміння педагогів:

- уміння створювати умови для сприятливого соціально-психологічного клімату в групі;
- уміння використовувати демократичні форми педагогічного спілкування;
- уміння керувати власним емоційним станом;
- уміння установлювати спілкування з учнями на основі захоплення спільною творчою діяльністю, товариської прихильності;
- уміння орієнтуватися на учня як активного суб'єкта навчально-виховного процесу;
- уміння оцінювати стан соціальної адаптованості учнів, розпізнавати в їх поведінці узгодженість соціальних норм і переконань;
- уміння створювати умови для залучення учнів до соціальних цінностей, розвитку соціальних якостей (Клочан, 2009:65).

Слід наголосити, що вміння проявити емпатію до дезадаптованого старшого підлітка, поставити себе на його місце, зрозуміти його емоційний стан, зрозуміти і прийняти його при всіх перевагах і недоліках та враховувати всі ці чинники в процесі реабілітації – є необхідною якістю педагога реабілітаційного центру.

Розглянемо головні аспекти підготовки педагогів до здійснення соціальної реабілітації дезадаптованих старших підлітків.

Здійснення соціальної реабілітації дезадаптованих підлітків неможливе без активізації самоосвіти педагогів шляхом ознайомлення з новинками науково-методичної літератури, матеріалами фахових періодичних видань, методичними посібниками. Так, саме з цією метою в методичному кабінеті ліцею організовується постійно діюча виставка новинок літератури, матеріалів конференцій, методичних розробок тощо.

Формуванню позитивної мотивації до реабілітаційної діяльності сприяє проведення з педагогічними працівниками циклу вправ «Мої цінності і ролі», «Цінності: особисті, професійні, громадські», «Бар'єри в моїй роботі», «Етичні норми в професійній діяльності», які розроблені в Програмі перепідготовки соціальних педагогів і соціальних працівників та адаптовані до нашого дослідження (Професійна етика, 2008:68-69).

Проведення вправи «Мої цінності і ролі» сприяє усвідомленню педагогами власної системи особистісних цінностей і їх впливу на професійну діяльність. Виконання вправи «Цінності: особисті, професійні, громадські» сприяє аналізу співвідношення особистих, професійних та громадських цінностей, можливого між ними конфлікту та його впливу на професійну діяльність. Так педагоги відмічали, що для них найважливішим є цінність життя людини, любов, доброта, взаєморозуміння, взаємна підтримка, альтруїзм. Саме активне усвідомлення особистих цінностей сприяє більш глибокому розумінню і прийняттю професійних цінностей. Тому що саме в реабілітаційній діяльності, коли педагоги працюють з підлітками, які знаходяться у скрутній життєвій ситуації, усвідомлення особистих гуманістичних цінностей має стати основою професійних цінностей. Саме усвідомлення того, що дезадаптовані старші підлітки – це підлітки, які потребують допомоги не лише на професійному рівні, а й на суто людському, сприяє усвідомленню педагогами суті та мети їх соціальної реабілітації. Саме особисті цінності є важливими для педагогів і у професійній діяльності та реалізуються у любові та повазі до дітей, бажанні допомогти у скрутній життєвій ситуації, безумовному прийнятті їх і порозумінні з ними.

Усвідомленню педагогами особистих якостей, переконань, поглядів, які перешкоджають реабілітаційній діяльності допомагає проведення вправи «Бар'єри в моїй роботі». Слід відмітити, що негативними установками, які перешкоджають професійній діяльності педагогів є наступні установки: старші

підлітки зобов'язані підкорюватися педагогам, а не співробітничати з ними; підлітки не мають права заперечувати і відстоювати власну точку зору; переконаність у постійній правоті дорослого; орієнтація лише на власний досвід без урахування сучасних виховних технологій. Установкою, що досить позитивно впливає на професійну діяльність педагогів є віра в обов'язковий успіх розпочатої справи, у свої можливості. Слід відмітити, що особистими якостями, які перешкоджають у роботі, педагоги вважають: невміння налагодити спілкування з дезадаптованими підлітками; неможливість їх безумовного прийняття такими, які вони є; небажання відмовитись від повчань.

До шляхів подолання вищезазначених недоліків педагоги віднесли: поглиблення знань про особливості підліткового віку та підліткової дезадаптації, проведення тренінгів з метою покращення навичок спілкування та взаємодії з підлітками тощо.

Логічним завершенням даного етапу роботи має стати аналіз основних етичних норм роботи педагога реабілітаційного центру та складання його етичного кодексу: повага до підлітків та їх батьків, конфіденційність у вирішенні проблем, професійна відповідальність за якість роботи, необхідність постійного професійного зростання тощо.

З метою поглиблення знань педагогів про причини, форми, прояви, наслідки дезадаптації старших підлітків, ознайомлення педагогів, з методами діагностики, з умовами і формами проведення тестування, опитування, бесід проводиться науково-практичний семінар «Дезадаптація старших підлітків як важлива соціально-педагогічна проблема. Причини, прояви, наслідки. Методи діагностики». Діагностика причин дезадаптації розглядається в системі: старший підліток–сім'я, старший підліток – школа, старший підліток – група ровесників, особлива увага звертається на вивчення шкільних причин дезадаптації старших підлітків, причин що призвели їх до надзвичайно низького рівня навчальних досягнень та відчуження від школи.

Проведення науково-методичного семінару «Соціальна реабілітація старших підлітків як вид соціально-педагогічної діяльності. Принципи, види, етапи реабілітації. Основні методи здійснення» передбачає надання ґрунтовної теоретичної підготовки педагогам з питань соціальної реабілітації, шляхом залучення до його проведення викладачів вищих навчальних закладів. Педагоги ознайомлюються з історією створення та напрямками діяльності реабілітаційних закладів, основними завданнями соціальної реабілітації дезадаптованих старших підлітків та умовами і методами її проведення.

Успіх реабілітаційної діяльності у великій мірі залежить від узгодженої взаємодії педагогів з різними службами, які покликані вирішувати проблеми дітей та підлітків. Засідання круглого столу «Механізми взаємодії різних суб'єктів реабілітаційного процесу (кримінальна поліція у справах дітей, лікарі, фахівці соціальних служб, ЗВО та інші) з розробки й реалізації механізмів соціальної реабілітації дезадаптованих старших підлітків. Координація дій.» передбачає зустріч педагогів із представниками служби кримінальної поліції у справах дітей та Служби у справах дітей, спеціалістами Київського міського центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, лікарями, викладачами ЗВО, членами батьківського комітету, представниками підприємств з метою координації дій та вироблення позитивних механізмів взаємодії. До початку проведення семінару його учасникам пропонується підготувати власне бачення вирішення проблеми дезадаптації старших підлітків, яке виноситься на колективне обговорення. Слід відмітити певні напрацювання з організації взаємодії із кримінальною поліцією у справах дітей з питань профілактики злочинності, проте ця робота не є системною і потребує вдосконалення, а також залучення до співпраці студентів – майбутніх правників та психологів ЗВО. На думку педагогів, форми організації спільної діяльності з лікарями з метою профілактики шкідливих звичок застарілі, вони несуть суто інформаційне навантаження, потребують допомоги в пошуку нових активних форм роботи.

До проведення семінару-тренінгу «Роль класних керівників в процесі здійснення соціальної реабілітації дезадаптованих старших підлітків» залучаються класні керівники, психолог та соціальний педагог ліцею з метою акцентуації уваги на особливій ролі класного керівника в процесі здійснення соціальної реабілітації. Саме класний керівник зобов'язаний знати індивідуальні особливості кожного підлітка, сприяти виявленню і реалізації їх творчих нахилів і талантів, спонукати, “надихати” до певного виду діяльності, він повинен вміти вислухати, зрозуміти, співпереживати, переконати. Підготовлені психологом проблемні ситуативні завдання вирішуються під час колективного обговорення і стосуються особливостей підліткового віку, сприяють пошуку способів уникнення конфліктів з підлітками та налагодженню взаємодії з ними, пошуку ефективних методів створення позитивного мікроклімату в групі, виявленню формальних і неформальних лідерів і організації взаємодії з ними. Особлива увага приділяється ролі класного керівника у застосуванні індивідуального підходу до кожного підлітка, залученні їх до позитивної спільної діяльності, як умови попередження негативних явищ у підлітковому середовищі.

Проведення семінару «Роль майстрів виробничого навчання в процесі соціальної реабілітації дезадаптованих старших підлітків» сприяє наданню психолого-педагогічної допомоги майстрам виробничого навчання, які є суб'єктами реабілітаційної діяльності. На семінарі акцентується увага на особливій ролі майстрів в процесі здійснення соціальної реабілітації, тому що саме вони допомагають самореалізації підлітків в трудовій діяльності, сприяють формуванню їх трудових навичок та професійному самовизначенню. Проте дезадаптовані підлітки в майстрах вбачають своїх наставників не лише в вирішенні професійних проблем, а й життєвих, а тому майстер для них – це значимий дорослий, який є авторитетом в трудовій діяльності, в спілкуванні, в дотриманні здорового способу життя. Під час проведення семінару значна увага

приділяється пошуку механізмів творчої взаємодії майстрів виробничого навчання з вчителями – предметниками, що передбачає вивчення можливостей проведення бінарних уроків спільно з вчителями фізики, хімії, біології, математики з метою застосування отриманих на уроці знань під час виробничого навчання.

Засідання круглого столу «Механізми успішної взаємодії педагогів та сім'ї в організації й здійсненні реабілітаційного процесу» сприяє пошуку шляхів ефективної взаємодії педагогів і батьків з метою налагодження взаєморозуміння та партнерських стосунків з батьками в процесі соціальної реабілітації дезадаптованих старших підлітків. Особлива увага приділяється вмінню педагогів вести бесіди з батьками на принципах партнерства, зацікавленості долею підлітків та позитивному вирішенні проблем, вказується на недопустимість грубощів, звинувачень, приниження гідності дитини та батьків. Закономірним підсумком засідання круглого столу є видання практичних порад педагогам в роботі з батьками дезадаптованих підлітків.

Заслуговує на увагу використання тренінгових технологій в процесі підготовки педагогів до здійснення соціальної реабілітації, зокрема проведення тренінгу «Конфлікт» сприяє розвитку комунікативних вмінь педагогів, їх ознайомленню з способами поведінки у конфліктній ситуації та продуктивному розв'язанню конфлікту (Панфилова, 2003:295).

Слід відмітити, що крім групових форм роботи особлива увага приділяється індивідуальним формам роботи з вчителями-предметниками та класними керівниками. До індивідуальних форм роботи з педагогічними працівниками належить організація постійно діючого консультативного центру, діяльність якого сприяє наданню допомоги фахівцям центру в різних кризових, нестандартних ситуаціях та ситуаціях, які виходять за межі їх професійної компетентності.

Успіх педагогічної діяльності у великій мірі залежить від того, як педагог вміє працювати над собою: постійно розширює свій світогляд, поглиблює теоретичні знання, удосконалює вміння і навички професійної діяльності. Тому з метою активізації самоосвіти шляхом ознайомлення з новинками науково-методичної літератури, матеріалами фахових періодичних видань, матеріалами науково-практичних конференцій, методичними посібниками для фахівців ліцею у методичному кабінеті організовується постійно діюча виставка новинок педагогічної літератури, матеріалів конференцій, методичних розробок тощо. Саме вивчення педагогами науково-методичної та іншої літератури сприяє пошуку нових підходів до здійснення соціальної реабілітації, порівняння досвіду колег і свого особистого, використанню і адаптації елементів зарубіжного досвіду до умов ліцею.

З метою підвищення науково-методичного рівня педагогів та ознайомленню їх з кращими педагогічними надбаннями проводиться тиждень педагогічної майстерності педагогів, під час якого відбувається обмін досвідом з питань методики проведення уроків, активізації пізнавальної діяльності дезадаптованих підлітків, організації з ними індивідуальної роботи з метою ліквідації прогалин в знаннях під час уроків і в позаурочний час, тощо. Закономірним підсумком методичної роботи є організація тематичних виставок, участь у роботі науково-методичних конференцій, опублікування матеріалів у фахових виданнях тощо.

Безумовно, здійснивши підготовку педагогічних працівників до реабілітаційної діяльності, слід враховувати складність і напруженість даного виду праці, коли педагог одночасно виконує різні види роботи, кожний день зустрічається зі складними дитячими проблемами, а подекуди і горем, має ненормований робочий день, невисокий заробіток – все це сприяє зростанню напруги, втоми, як наслідок, емоційному вигоранню педагогів. З метою відпочинку, встановлення психологічної рівноваги організовується кабінет

психологічного розвантаження, де педагог зможе перепочити, заспокоїтись, переключитись на інший вид діяльності. Застосування фітотерапії, музики, приємного естетичного оформлення є умовою його психологічного розвантаження.

З метою прогнозування, корекції дій та підведення підсумків реалізації програми соціальної реабілітації дезадаптованих старших підлітків, обміну досвідом сприяють спільні засідання круглого столу за участю адміністрації ліцею, батьківського комітету, фахівців інших професійних ліцеїв на тему «Соціальна реабілітація дезадаптованих старших підлітків, пошуки і знахідки».

Висновки та перспективи подальших досліджень. На підставі вищесказаного, ми вважаємо, що підготовлений до реабілітаційної діяльності педагог розуміє проблеми дезадаптованих старших підлітків і знає їх вікові особливості, розуміє мету, цілі реабілітаційної діяльності і застосовує отримані знання на практиці: вміє виявляти і розвивати індивідуальні творчі здібності і нахили підлітків в процесі реабілітаційної діяльності; вміє налагодити позитивне спілкування з ними на основі взаєморозуміння, довіри та партнерства; вміє нестандартно творчо організовувати навчальні заняття і виховні заходи для старших підлітків, опираючись на їх позитивні якості, зацікавивши їх в позитивному кінцевому результаті; сприяє особистісному та творчому розвитку підлітків. Духовно-моральними якостями педагога реабілітаційного центру є: гуманізм, альтруїзм, доброта, порядність, чесність, безкорисливість, толерантність і тактовність (Suprun, 2011; Глушко, 2017; Супрун, 2018).

Підготовка педагогів до реабілітаційної діяльності передбачає єдність теоретичної і практичної підготовки до даного виду діяльності, сформованість професійних і особистісних якостей педагогів, які відображають рівень знань педагогами вікових особливостей старших підлітків, причин, проявів та

наслідків дезадаптації, основ соціальної реабілітації та наявності вмій і навиків її здійснення.

При організації підготовки педагогів до соціальної реабілітації дезадаптованих підлітків використовуються як групові форми роботи (науково-методичні семінари, засідання клубів педагогічної майстерності, засідання круглого столу, проведення конференцій, тренінги, ділові ігри тощо), так і індивідуальні форми роботи (консультації, бесіди, елементи самоосвіти).

Перспективами подальших наукових розвідок у цьому напрямку є підготовка фахівців для роботи із дезадаптованими старшими підлітками у закладах вищої освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Глушко, Н.В. (2010). Проблема дезадаптованих старших підлітків та шляхи її вирішення в умовах професійних ліцеїв. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. (Зб. наук. праць), 14, 2. Київ: Ін-т проблем виховання НАПН України.
2. Коношенко, С.В. (2010). Теоретико-методичні основи реабілітаційної роботи з соціально дезадаптованими підлітками в умовах індустріального регіону. (Дис. доктора пед. наук). Луганськ.
3. Скребець, О. (2009). Особистісно орієнтований підхід у роботі із соціально дезадаптованими неповнолітніми з досвіду роботи. *Рідна школа*, 5-6. Київ.
4. Клочан, Ю.В. (2009). Педагогічні умови соціальної адаптації учнів професійно-технічних навчальних закладів. (Дис. канд. пед. наук). Харків.
5. Професійна етика соціального педагога і працівника. Етика і цінності роботи по опіці і піклуванню. (2008). *Практична психологія та соціальна робота*, 6.
6. Панфилова, А.П. (2003). *Игротехнический менеджмент. Интерактивные технологии для обучения и организационного развития персонала*. Санкт-Петербург: ИВЭСЭП «Знание».
7. Suprun, N. (2011). Pedagogy as an academic discipline in the context of religious education. *Proceedings of the Kyiv Theological Academy*, 15. Kyiv.
8. Супрун, М.О. (2018). *Педагогіка*. (Підручник для духовних і світських закладів освіти). Київ: КДА.
9. Глушко, Н.В. (2017). Соціальна реабілітація дезадаптованих старших підлітків у професійних ліцеях. (Автореф. дис. канд. пед. наук). Київ.

REFERENCES

1. Hlushko, N.V. (2010). Problema dezadaptovanykh starshykh pidlitkiv ta shliakhy yii vyrishennia v umovakh profesiinykh litseiv. [The problem of maladapted older adolescents and ways to solve it in the conditions of professional lyceums]. *Teoretyko-metodychni problemy*

vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi. (Zb. nauk. prats). Vyp. 14, kn. 2. Kyiv: In-t problem vykhovannia NAPN Ukrainy (in Ukrainian).

2. Konoshenko, S.V. (2010). Teoretyko-metodychni osnovy reabilitatsiinoi roboty z sotsialno dezadaptovanyh pidlitkamy v umovakh industrialnogo rehionu. [Theoretical and methodical bases of rehabilitation work with socially maladapted teenagers in the conditions of the industrial region]. (Dys. doktora ped. nauk). Luhansk (in Ukrainian).

3. Skrebets, O. (2009). Osobystisno oriientovanyi pidkhid u roboti iz sotsialno dezadaptovanyh nepovnolitnymi z dosvidu roboty. [Personality-oriented approach in working with socially maladapted minors from work experience]. *Ridna shkola*, 5-6. Kyiv (in Ukrainian).

4. Klochan, Yu.V. (2009). Pedagogichni umovy sotsialnoi adaptatsii uchniv profesiino-tekhnichnykh navchalnykh zakladiv. [Pedagogical conditions of social adaptation of students of vocational schools]. (Dys. kand. ped. nauk). Kharkiv (in Ukrainian).

5. Profesiina etyka sotsialnogo pedahoha i pratsivnyka. Etyka i tsinnosti roboty po opitsi i pikluvanni. [Professional ethics of a social educator and worker. Ethics and values of work on guardianship and care]. (2008). *Praktychna psykholohiia ta sotsialna robota*, 6 (in Ukrainian).

6. Panfilova, A.P. (2003). *Igrotechnicheskij menedzhment. [Game technical management]*. Interaktivnye tehnologii dlja obuchenija i organizacionnogo razvitija personala. Sankt-Peterburg: IVJeSJeP «Znanie» (in Russian).

7. Suprun, N. (2011). Pedagogiasan academic disciplinein the context of religious education. *Proceedings of the Kiev Theological Academy*, 15 (in Ukrainian).

8. Suprun, M.O. (2018). *Pedahohika. [Pedagogy]*. Pidruchnyk dlia dukhovnykh i svitskykh zakladiv osvity. Kyiv: KDA (in Ukrainian).

9. Hlushko, N.V. (2017). Sotsialna reabilitatsiia dezadaptovanykh starshykh pidlitkiv u profesiinykh litseiakh. [Social rehabilitation of maladapted older adolescents in vocational high schools]. (Avtoref. dys. kand. ped. nauk). Kyiv (in Ukrainian).

Матеріал надійшов до редакції 15.01.2020 р.